

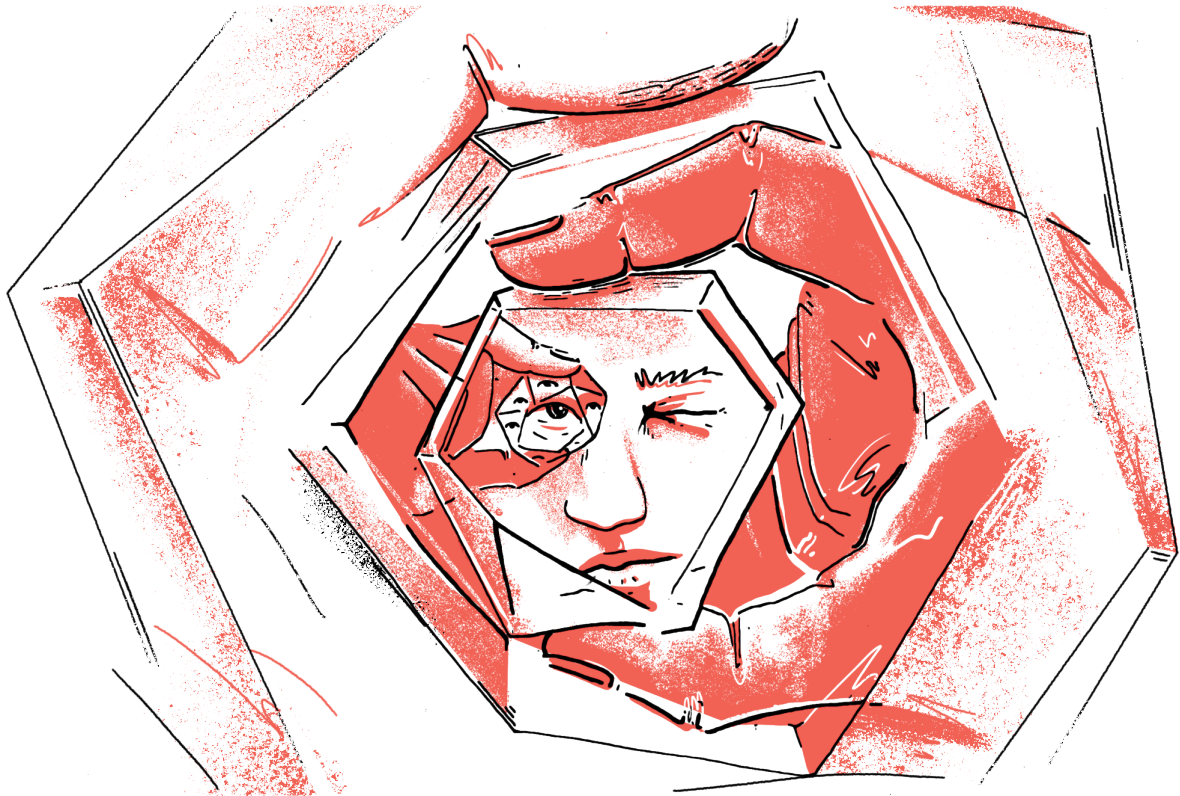
2020 Nr. 4

RO • DE • EN • HU

f / Theater-as-Resistance

TEATRUL CA REZISTENȚĂ

1943 Scrisoare de pe front: Haig Acterian către Marietta Sadova

Îți trimit o fotografie unde sunt la mijloc între două siluete, un ofițer german și unul român. În întunericul din fund e o scenă improvizată într-un amfiteatru natural, unde am dat șezători. Ne mai ocupăm și cu ... moralul.

1972 Timișoara, mon amour

Văd *Țiganiada* după I. Budai-Deleanu, montată de însuși Bihoi, cu timișorenii lui: între scenă și sală, un gard de sârmă ghimpată, amenințător, peste care interpreții încearcă zadarnic să sară, când Drăghici și ai lui își urlă strofele despre libertate și democrație. Muzica: Phoenix.

1977 "Vreau să fiu regizorul propriei mele vieți"! Cazul Emil Reus

Din cele trei volume ale dosarului lui Emil Reus pe care le-am găsit la CNSAS reiese că „obiectivul” era în atenția Securității în principal din cauza ideilor subversive pe care le introducea cu bună știință în spectacolele montate la Naționalul timișorean unde era angajat.

2020

Omul dilatat și crizele teatrului

Regizorul Radu Penciulescu spunea că actorii sunt „oameni dilatați” care au o mult mai profundă legătură senzorială cu lumea și mai au capacitatea de a fi treji tot timpul, spre deosebire de oamenii obișnuiți, care sunt pe jumătate anesteziați în majoritatea timpului lor în lume. Asemeni unor copii care au deodată o neașteptată zi liberă de la școală, actorii, spunea Penciulescu, descoperă la fiecare pas lumea cu uimire, iar senzația de libertate are pentru ei un gust magic.

Nu vi se pare că ce se întâmplă acum, din cauza măsurilor speciale care ni s-au impus pentru a ne proteja de efectele pandemiei COVID-19, ne transformă pe toți în „oameni dilatați”? Că de fiecare dată când facem un drum până la magazin pentru aprovizionare, ne bucurăm de fiecare pas, de culoarea copacilor, de mirosul unui trandafir care iese printr-un

gard, de bucuria unui motan care se tăvăleşte în praf și că toate acestea ne dau senzația că trăim o extraordinară aventură? Teama și anxietatea față de un viitor imprezvizibil ne face atenți, ne trezește, anulează anestezia.

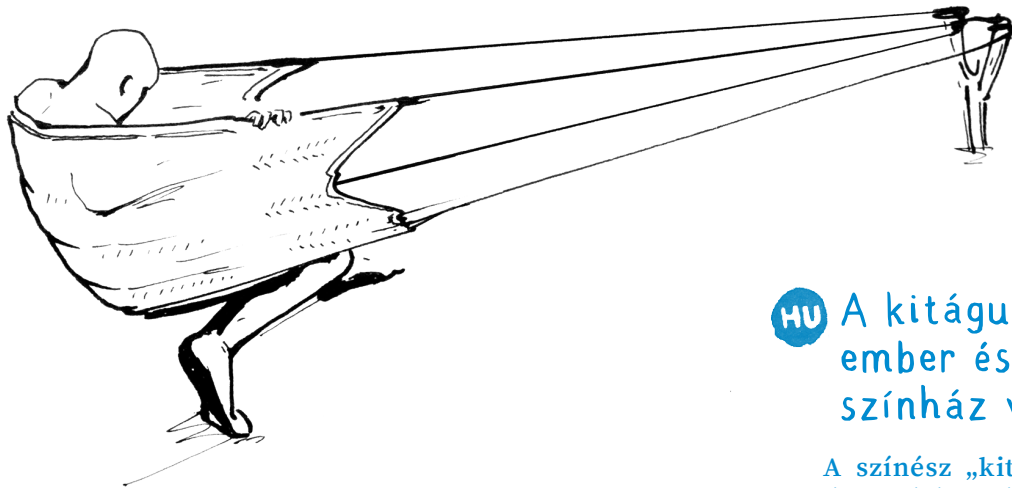
Nu mai că, dacă devenim cu toții „oameni dilatați”, atunci ce se întâmplă cu actorul? Care mai este rolul lui când criza îi transformă pe oamenii obișnuiți și îi obligă să fie treji tot timpul, așa cum nu mai erau de mult obișnuiți?

În cele două războaie mondiale, într-un oraș bombardat cu bomba atomică, ca Hiroshima sau Nagasaki în 1945, sau aflat în stare de asediu, ca Sarajevo, în anii '90, după un atac terorist, asemeni celui de la 11 septembrie 2001 din New York sau după o Revoluție sângeroasă cum a fost cea din decembrie 1989 în România – ce poate un actor să facă

pentru a nu-și pierde legătura lui senzorială cu lumea scoasă din matca ei, cum spune Shakespeare în *Hamlet*, o lume care așteaptă pe cineva să o pună la loc?

Crizele teatrului nu au fost puține de când el a fost inventat. Amfiteatrul în care se jucau spectacole la Pompeii e una dintre puținele construcții care au rămas în picioare după ce a trecut lava fierbinte a vulcanului, Shakespeare a scăpat ca prin urechile acului de molima londoneză, nici războaiele, nici atacurile teroriste, nici asediile și nici revoluțiile nu au închis drumul teatrului, i-au pus doar obstacole în cale pe care el a știut de fiecare dată să le depășească. Crizele teatrului au fost mai degrabă șanse pentru reinventarea lui.

(C.Modreanu)

DE Der erweiterte Mensch und die Theaterkrisen

Was passiert mit dem Theater in harten Zeiten? Was könnte ein/e Schauspieler/in machen, um mit der Welt in Verbindung zu bleiben? Durch die Geschichte hindurch boten Notlagen dem Theater eine Chance auf Neuerfindung an.

EN The expanded man

What happens with the theater during tough times? What could an actor do so that he/she can keep his/her sensorial connection to the world? Throughout history, crises offered chances for the reinvention of the theater.

HU A kitágult ember és a színház válsága

A színész „kitágult ember”, aki állandó éberségével érzékeny kapcsolatban áll a világgal. – véli Radu Penciulescu rendező. De mi lesz majd a színész dolga akkor, ha a világválság, a bizonytalan jövő miatti szorongás valamennyiünket felráz az átlagember kábulatából? A történelem során a színházat számos megpróbáltatás érte, amelyek azonban nem a vesztét okozták, hanem a megújulás lehetőségét biztosították számára.

1916

Teatrul în vreme de război

La puțin timp după evacuarea instituțiilor, 6 decembrie 1916, trupele germane, turce și bulgare, conduse de August von Mackensen, intrau triumfătoare într-un București cu străzile pustii. Drapelele inamice fluturau pe toate clădirile oficiale și casele rechiziționate. (...)

Teatrul Național se afla într-o situație fără precedent. Actorii rămași la București au încercat să mențină existența Societății Dramatice a Teatrului Național. Alături de Aristide Demetriade mai rămăseseră la București: Vasile Torneanu, Nicolae Soreanu, Ion Petrescu, Paul Gusty, Petre Sturdza, G. Storin, Marioara Voiculescu, Maria Giurgea, Eleonora Mihăilescu, Constanța Demetriade, Alexandru Mihalescu, Fanny Rebreanu și alții. Trecuse o jumătate din stagiunea 1916-1917 și artiștii Teatrului Național încă nu-și reluseră activitatea. Trăiau din modesta sumă de bani rămasă în casa teatrului. Sărăcia se instalase în casele lor, totul se vindea la suprapreț, ocupanții rechiziționau mai toate bunurile care erau folosite de soldații: îmbrăcăminte, pături, lenjerie, lemne, alimente. Situația materială era cu atât mai grea dacă avem în vedere faptul că văduvele unor artiști, familiile celor mobilizați și pensionarii teatrului rămăseseră în grija celor care erau activi. (...)

Aristide Demetriade, ales de colegi să-i reprezinte, a fost înștiințat de către un reprezentant al Cenzurii că li se oferă posibilitatea ca întreg ansamblul să treacă sub direcția și controlul administrației germane, cu salarii fixe. În cazul că nu voiau să accepte „oferta” atunci nu le mai rămânea decât să se organizeze singuri, fără nici un ajutor financiar. Actorii români, spre cinstea lor, au refuzat îmbrățișarea ofertei. Ca soluție de moment, ocupanții le „permiteau” artiștilor români să își desfășoare activitatea pe scena Teatrului Comoedia (azi Odeon).

La 6 aprilie 1917, actorii Teatrului Național au emis două documente prin care declarau că își iau activitatea în propriile mâini.

(fragment din albumul *Teatrul Național din București în vreme de război (1916-1918)* text de Vera Molea)

DE Das Theater in Kriegszeiten

Als die deutschen Truppen in Bukarest ankamen, waren die Einrichtungen schon evakuiert worden. Die in Bukarest gebliebenen SchauspielerInnen versuchten die dramatische Gesellschaft des Nationaltheaters am Leben zu halten, aber lehnten eine deutsche Verwaltung ab.

EN The theater during war time

When the German troops arrived in Bucharest, the institutions had already been evacuated. The actors who remained in Bucharest tried to keep the National Theater Dramatic Society alive and refused a German administration.

HU Színház háború idején

1916-ban a német-török-bolgár csapatok megszállják Bukarestet. A Nemzeti Színház társulatát felosztatják. Az újonnan berendezkedett Cenzúra felajánlja a működéshez szükséges anyagi támogatást a már fél éve munka nélkül maradt és egyre nyomorúságosabb helyzetben élő színészeknek: természetesen a német adminisztráció teljeskörű irányítása alatt. Az Aristide Demetriade képviselte társulat azonban nem él a „kecsegtető” lehetőséggel, és 1917 tavaszán a Nemzeti Színház színészei saját kezükbe veszik sorsukat.

Részlet Vera Molea: *A Bukaresti Nemzeti Színház a háborúban (1916-1918)* című albumából

1984

Amintiri despre Constantin Tănase cu Virginia Tănase, soția actorului

- L-ați întovărășit pe Tănase și în turnee ?

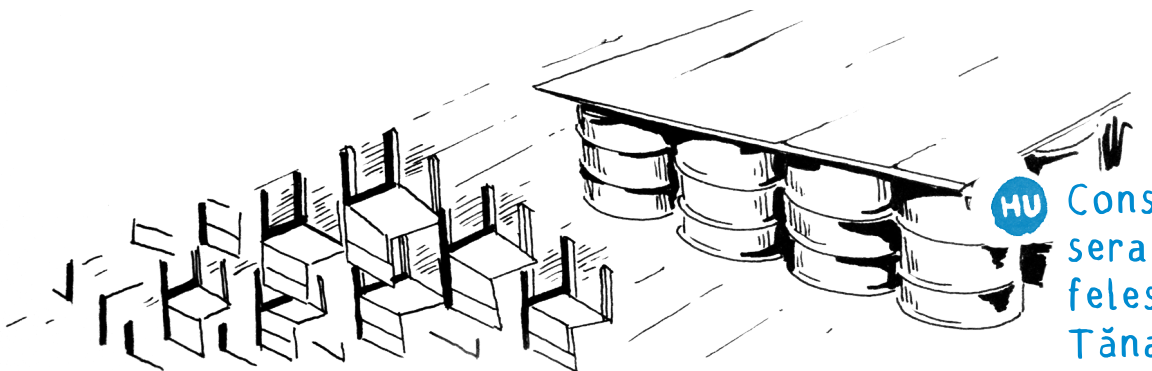
- În toate. Vara jucam la Cărbuș, iarna în turneu. Aveam 4 vagoane în care cutreieram 5 luni toată țara, din oraș în oraș, indiferent dacă exista sau nu teatru. Îmi aduc aminte de turneul Cărbuș la Tecuci și la Fălticeni. Baletul trebuia să se îmbrace la un foc în curte pentru că sala era mică și nu erau cabine. Era greu, dar bărbatul meu spunea: „Măi, să ieșim toți pe scenă, să vadă lumea c-am venit toți, nu lipsește nimeni. Suntem aici cu toată trupa”. Și era o feerie când se desfășura baletul pe scenă.

La Vaslui eram așteptați întotdeauna de tot orașul. Era orașul lui. Este drept că aici nu lua bani, trebuia să aducă de acasă. Făcea cadouri copiilor săraci, școlii, orașului, oamenilor. Îi era milă de cei necăjiți. Nu suporta nefericirea altora. (În timpul

primului război mondial, s-a organizat la propunerea lui George Enescu o echipă de artiști de toate categoriile care să dea reprezentații prin spitale pentru răniți. Printre primii solicitați a fost Tănase. S-au constituit două echipe, una sub conducerea lui Enescu, cealaltă condusă de Tănase. În colaborare cu Enescu, Tănase făcea programele).

Îmi aduc aminte și de o întâmplare caraghioasă din timpul turneului la Orșova. Se improvizase o scenă într-un restaurant, pe câteva butoaie de bere de 25 de litri, s-au închiriat scaune de prin împrejurimi și în timp ce spectacolul se desfășura cu succes și baletul era aplaudat, butoaiele s-au rostogolit și dansatorii s-au prăbușit unii peste alții.

(interviu de Constanța Lianu, publicat în *Spectacol* – almanahul Tribuna 1984)

HU Constantin Tănase a színész felesége, Virginia Tănase emlékezik

DE Erinnerungen an Constantin Tănase mit Virginia Tănase, Frau des Schauspielers

Virginia Tănase erzählt in einem Interview, veröffentlicht in *Spectacolul* (Die Aufführung) - im Almanach Tribuna (Tribüne) 1984, dass sie ihren Mann auf jedes Tournee begleitete. Fünf Monate pro Jahr besuchten Sie das ganze Land, sogar Städte ohne ein Theater.

EN Remembering Constantin Tănase with Virginia Tănase, the actor's wife

Virginia Tănase remembers in an interview published in *Spectacolul* (The Show) - *Tribuna* (The Tribune) Almanac 1984, that she always accompanied her husband on his tours. Five months a year they visited the whole country, including towns without a theater.

A bukaresti Cărbuș revüszínház majdnem teljes évadokon át vonaton turnézta végig az országot. Volt, hogy saját költségen, improvizált színpadokon, de minden körülmények között teljes díszben léptek fel, és teremtették meg a csodát az ország rejtett zugaiban. A társulat alapítója és vezetője, Constantin Tănase az első világháború alatt George Enescu kezdeményezésére különböző ágazatokban tevékenykedő művészekből verbuvált csapattal a hadikórházakban is fellépéseket szervezett.

(Constanța Lianu interjúja, megjelent a Tribuna 1984-es *Spectacol* című almanachjában)

1943

Scrisoare de pe front de la Haig Acterian cătrec Marietta Sadova

Scumpă Maricică, vei avea această scrisoare din mână d-lui Căpitan Marcu, prin bunăvoința, deci, chiar a comandantului meu de companie. Mă bucură că îți pot trimite aceste rânduri. Eu îți scriu cel puțin o scrisoare și o carte poștală în fiecare săptămână, însă așa cum îmi vin scrisorile tale aici, tot așa vei fi primind și tu pe ale mele. Poșta merge greu pe aici din cauza trecerilor pe apă sau din alte cauze, atât de obișnuite războiului. Scumpa mea soțioară, atât de depărtată și atât de împletită în inima mea, sunt fericit de câte ori mă dezleg de realitățile care cu cruzime mă înconjoară și mă afund în simțirea ce mă poartă lângă iubirița mea dulce. Desigur e fără perspectivă și orizontul mării și așezările de stele din acest cer, totuși, o mai mare încredere într-o stea a noastră și în Dumnezeu nostru mă întărește în amarul acestor zile, cum te va fi apărând de ceasuri și zile rele același iubit Dumnezeu, din recunoștința noastră. Sunt adesea deprimat de greutatea unei vieți nepotrivite mie, dar îmi spun mereu că vremi mai bune o să vie, că nu se poate ca Dumnezeu să ne uite, să se întoarcă într-atât de la mine și să mă părăsească în suferință. E o nădejde, care se aude în firidele sufletului, care mă face să țin capul sus, în mijlocul acestei învălmășeli și care misticismului meu îi dă luciditate. Nu mă las luat de apele turburi ale vulgarității, ale inconștienței, ale confuziilor și ale amăgirilor

atât de obișnuite vremii noastre, și deci, luciditatea mea doare. Dar e o durere rece, care mă doare numai pe mine, nu face nici un rău nimănui. Viața e un șuvoi uriaș, dacă nu ai o stea polară, te amestecă într-o albie, te izbește de maluri, te jupoate între pietre. Așa amestecat, julit și răzbit, jupuit și gol se simte ființa mea, când nu mă gândesc la principiul încolăcit pentru veșnicie pe toată firea, care mă înconjoară sau se răstălmăcește înlăuntru. Singura mea neliniște în această mască surâzătoare, pe care mi-am fabricat-o, așa cum se prepară un ersatz, de pildă margarina, mama, Jeny și Arșavir. Și vă știu atât de singuri în fața greutăților, în vreme ce eu nu vă pot ajuta cu nimic în această condițiune umană. Dar așa sunt eu făcut; tu nu fi supărată, ci cuminte și blândă, cu înțelepciune treci prin ziua grea. Scrie piesa ta în această vară și poate toamna aceasta să pot căpăta un concendiu s-o văd jucată frumos pe scena Naționalului. Va fi o posibilitate să acoperi golurile din buget. Și dacă într-adevăr se va tipări și „Molière”-ul meu, atunci sunt liniștit aici, că voi veți avea în anul acesta cu ce face față. Viața mea e simplă aici. Nevoile sunt mari, dar trec, că sunt temporare. Subzistența ni se servește cu regularitate. Când lipsește o țigară, mai împrumutăm. Te sărut mult de tot. Și pe mama, Jeny, Arșavir. Tuturor cele bune. Alles gute! Îți trimit o fotografie unde sunt la mijloc între două siluete, un ofițer german și unul român. În întunericul din fund e o scenă improvizată într-un amfiteatru natural, unde am dat șezători. Ne mai ocupăm și cu ... moralul. Te voi ruga să oferi câte două locuri la câteva spectacole interesante în București, D-nei și D-lui Căpitan Marcu și desigur voi avea vești prin dânsul de la tine.

Te pupă așa cum știi, Haig

Sâmbătă 22 Mai 1943

Fragment din articolul *Haig Acterian și drumul fără întoarcere* de Vera Molea, publicat în revista *Scena.ro*

DE Ein Brief von der
Front von Haig
Acterian an
Marietta Sadova

Während des Zweiten Weltkriegs, schrieb Haig seinem Weib, Marietta, seine einzige Linderung. Er ermutigte sie, ein Theaterstück bis zum nächsten Herbst zu schreiben, mit der Hoffnung, dass er es dann auf der Bühne des Nationaltheaters ansehen könnte.

EN A letter from the
front from Haig
Acterian to
Marietta Sadova

During the Second World War, theater director Haig Acterian wrote to his wife, his only peace of mind. He encouraged her to finish writing a play before the autumn, hoping that he might be able to watch it then on the National Theater's stage. He never came back as he died fighting, but Sadova's play was premiered that year.

HU Haig Acterian
levele a frontról
Marietta
Sadovának

A szélsőséges és éppen rendszerellenes politikai tevékenysége miatt elítélt Haig Acteriant frontszolgálatra száműzik. Színészno feleségének írt levele a háború „szokásos velejároinak”, a test és a lélek gyötrődéseinek, reményeinek irodalmi igényességű krónikája. Az ízigm-vérg színházi ember a háborús övezetben is ellenáll a szellem halálának, és a frontvonalban színpadot, színházat improvizál. Ahogy ő mondja: fenn tartani a morált.

1972

Jane Fonda împotriva războiului din Vietnam

Unii actori sunt mereu contemporani cu vremurile în care trăiesc. Când Jane Fonda a fost arestată în toamna anului 2019 la Washington D.C., în timpul unei demonstrații menite să atragă atenția asupra schimbării climatului, momentul era parte dintr-o lungă istorie a activismului desfășurat de actriță. Cel mai faimos episod a avut loc în 1972, când Războiul din Vietnam se desfășura deja de aproape o decadă, opinia publică criticând lipsa de progres. În mijlocul unei serii de proteste anti-război, Jane Fonda și-a concentrat activismul politic în acțiuni pe această temă. Fonda era deja un star, aclamată în filme precum *Kluge*, *Desculț în parc*, *Barbarella*, *Și ciii se împușcă, nu-i așa?* și fusese deja implicată în mișcări activiste pentru drepturile amerindienilor și în mișcarea Black Panthers în anii 60.

În 1970 ea a inițiat împreună cu actorul Donald Sutherland The Free Army Tour (turneul Armata liberă). FTA era un spectacol anti-război, gândit în contrast cu turneul USO al lui Bob Hope, care vizita bazele militare de pe Coasta de Vest încurajându-i pe soldați înainte ca aceștia să fie trimiși în Vietnam.

În cadrul turneului FTA, Fonda a ajuns în 1972 în Vietnamul de nord, unde a trăit cel mai controversat episod al carierei ei de activistă, care i-a adus porecla „Hanoi Jane”. În timpul acestui turneu, în care a apărut în peste 10 programe radio vorbind împotriva politicii Statelor Unite în Vietnam și implorându-i pe piloții americani să înceteze bombardarea țintelor non-militare, cineva a fotografiat-o pe actriță așezată într-un dispozitiv anti-aerian în Hanoi, fotografia creînd impresia că Fonda trăgea în avioanele americane. În acest context, critica actriței împotriva administrației americane a generat o reacție de respingere atât în rândurile oficialităților, cât și ale veteranilor războiului din Vietnam. Au fost exprimate păreri publice conform cărora Jane Fonda a fi fost o trădătoare, iar legislatorii din Maryland au luat în considerare chiar interzicerea filmelor ei în acest stat, ceea ce nu s-a întâmplat în cele din urmă.

De atunci, celebra actriță și-a cerut scuze în repetate rânduri pentru fotografia supranumită „Hanoi Jane”, clarificând că acțiunile ei în timpul Războiului din Vietnam erau adresate împotriva guvernului american și nu împotriva soldaților americani. (C.M.)

DE Jane Fonda gegen den Vietnamkrieg

Jane Fonda ist auch eine Aktivistin und hat sich in der Bewegung gegen den Vietnamkrieg involviert. 1972 hat sie gemeinsam mit dem Schauspieler Donald Sutherland The Free Army Tour (Die Freie Armee Tour) begonnen, eine Aufführung die gegen den Vietnamkrieg gerichtet war.

HU Jane Fonda a vietnámi háború ellen

A korának mindig éppen legaktuálisabb problémáit magáénak érző Jane Fonda aktivista karrierje legalább olyan jelentős, mint az, amelyet színészként futott be. A '70-es években aktív résztvevője a vietnámi háború elleni tüntetéseknek. Tevékenysége a balszerencsés „Hanoi Jane” esettel tetőzik, aminek következtében honfitársai hazaárulással vádolják meg. 2019-ben – még mindig aktív tüntetőként – az amerikai hatóságok egy klímaváltozás miatti megmozduláson veszik őrizetbe.

EN Jane Fonda against the Vietnam War

Jane Fonda is also an activist and was part of the Vietnam antiwar movement. In 1972 she started together with the actor Donald Sutherland The Free Army Tour, a theater show that spoke against the Vietnam war.

1972

Timișoara, mon amour

M-ai întreb de când aș fi dispus să-mi încep povestea. Am tot amânat, deși n-aș fi putut începe decât de-atunci și de-acolo: Timișoara, 1972. Coborâsem din trenul de noapte, în urmă cu 2 ani, ca student la Filo în minunatul oraș de pe Bega. Bursier veșnic înfometat, fie în cantina complexului de cămine, fie în sala de lectură a bibliotecii Universității de la etajul 6. Și deodată, revelația: Diogene Val. Bihoi, zis „Lelu”, cu trupa lui de teatru. Deci, prin aprilie '72, Festivalul Național de Teatru Studentesc, găzduit de orașul de pe Bega, cu zeci de trupe din toată țara, în trei locuri diferite. Alerg de colo-colo, veștile circulă ca fulgerul, am 21 de ani și sunt fascinat literalmente. Amușin mai ales reprezentațiile care mușcă din bucle sistemului. Se joacă de pe la 9 dimineața, până după miezul nopții. Președintele juriului, Ion Toboșaru, de la I.A.T.C. București. Îl voi întâlni de-aici încolo, ca un făcut, în alte locuri din țară, în aceeași postură. „Mr. Bobby”, cu sprâncenele lui stufoase, albit prematur, sobru, impenitent.

Când trupa de la Arhitectura din București prezintă un spectacol despre războiul din Vietnam, un *happening* impresionant, ofensiv, știu că nu mai e cale de întoarcere. A doua zi, văd *Țiganiada* după I. Budai-Deleanu, montată de însuși Bihoi, cu timișorenii lui: între scenă și sală, un gard de sârmă ghimpată, amenințător, peste care interpreții încearcă zadarnic să sară, când Drăghici și ai lui își urlă strofele despre libertate și democrație. Muzica: Phoenix. Interpret principal: Florin Didilescu, fiu de actori din Arad. Îmi va deveni peste câteva luni coleg de cameră. Unde vom repeta, să ne-amuzăm, Conu' Leonida. Acum știu: Bihoi e la înălțimea estetică a lui Cătălin Naum, cu Podul lui din București (cea mai mare pepinieră de actori) și Teddy Șugar, de la Arhitectură. Îi ațin calea în subsolul Universității, unde se improvizase cafeneaua „De doi lei”. Aici îl zărisem deseori, știu că e o legendă vie a orașului. Îi spun în câteva fraze totul despre mine: copil sărac din Dobrogea, fulgerat acum de boala scenei. În scurt timp, devin membru fondator al Centrului Teatral Thespis, coordonat de el. Asist, alături de ceilalți, la premiera cu *Cei ce ne-au dat nume*, cu un.

Phoenix de zile mari, în formulă lărgită, la Sala Operei. Bihoi însuși face mizanscena

și luminile. Intuiesc că asist la un moment artistic mareț. Prezentatorul, Cornel Chiriac, venit de la București, spune că folclorul stilizat al phoenicș-ilor pune zăgaz „floricelilor pe câmpii” ale unor trupe ca Savoy. Sala explodează: aplauze, fluierături. Înțeleg brusc efectul imprevizibil, netrucat al Adevărului rostit pe scenă. Parcă-l văd și acum pe amicul Valeriu Sepi, grafician pe cont propriu, percuționist, un lungan pletos, cu figură christică, cu care am fost într-o scurtă excursie cu un tren de noapte, la Budapesta, alături de alți thespişti. Sepi și-a dat acolo toți banii, vreo 1200 de forinți, pe un album Paul Klee, într-o librărie de pe Dunăre. Care nouă ni se părea de-a dreptul occidentală.

Pe Nicu Covaci îl zăream deseori, între Parcul Rozelor și Terasa Flora, un loc de „fite”, la care un părlic ca mine n-avea acces. Înalt, filiform, cu alura de haiduc, veșnic mohorât, veșnic îmbrăcat în negru, știam că e cel mai rapid chitarist din țară și că încă de la 19 ani dădea lecții în particular.

Nu bănuiam că, decenii de-a rândul, chiar și-n ziua de azi, voi fi admirator fără rezerve al cântărilor sale, că-l voi urmări în concertele din ce în ce mai rare și că, la sfârșitul lui august 2016, într-un sejur de 8 zile la Valencia, când îmi voi fi ales o plimbare cu autobuzul, împreună cu soția, vreo 140 de kilometri de-a lungul Castei Blanca până la Benidorm, voi trece pe lângă Moraira, locul unde el s-a stabilit de ani buni, așa cum Valeriu Sepi s-a stabilit tocmai în ... Noua Zeelandă.

În ziua aceea, în goana autobuzului, furat de peisaj, cu Mediterana în stânga și coatele montane domoale (presărate ici-colo cu pâlcuri de măslini ori lămâi) în dreapta, mi-am amintit, nostalgic de alți phoenicși. Tili Calboreanu, sunetistul bărbos și taciturn. Victor Cârțu, colegul nostru de cămin, venit din Banatul sârbesc, textierul jovial, energic și binevoitor. Andrei Ujică, celălalt textier, un slăbănog imberb, miop, îndrăzneț și doldora de lecturi la zi, student la secția germană, coleg de an cu William Totok, Grete Müller și prietenul ei, Richard Wagner. Pe Ujică, astăzi universitar în Germania și producătorul unui film despre dictatorul Ceaușescu, îl

cunoscusem întâmplător. Situație hazlie. În vara lui '71, după sesiunea din anul I, mă angajasem de sezon ca liftier la hotelul Egreta din Venus. Am luat la întrebări membrii unei găști de 5-6 băieți și fete, care dormeau buluc într-o cameră închiriată de simpatica Irina Răutu, fiica actorului de film. Ujică mi-a spus că e timișorean și m-am înmuiat pe loc. Am rămas amici în anii următori. Băsis-tul Iosef Kapl a stat în camera noastră din căminul 3. Un ungar liniștit, timid chiar, modest și retras. Un fel de a spune „a stat”, căci ateriza acolo de maxim 2 ori pe săptămână, făcea o glumă cu băieții și dispărea din nou. Nu știu câte ore repetau phoenicșii pe zi, dar știu că orașul era plin de fete frumoase. Câteva se găseau și pentru Kapl. Poate nu chiar toate în fiecare zi...

„Thespis” devine casa noastră. În 2001, fabulosul Diogene Bihoi moare, la doar 56 de ani. Mult mai încoace, aflu de pe internet că, în cinstea lui, între 16 și 22 decembrie, anual, se ține la Casa de Cultură a Studenților un festival care-i poartă numele. Lui, care timp de 30 de ani s-a mișcat doar în spațiul plin de patos și rafinament al artei studențești, flanând cu eleganță desăvârșită între metafora arbo-

rescentă, îndrăzneala mesajului și subtilitatea aluziei la totalitarism. Lui, care a evitat cu obstinație, chiar și când era invitat, scena profesiștilor (totuși, la Teatrul German a montat, din câte am aflat, vreo două piese). Un regizor devenit legendă!

Acum contemlu pe Google imagini din spectacole. Și chipul lui, cel de pe la 35 de ani: carismatic, inteligent, expresiv, cu o lucire în ochi dincolo de hotarele Ideii. Într-una din fotografiile din arhivă, mă văd într-un grup de vreo 8-10 interpreți. Probabil, în urma unei repetiții cu Ei pășesc spre țelul propus, după excelentul microroman satiric *Eternitate locală* a lui Eugen Seceleanu, autor bucureștean angajat la revista *Flacăra* care, ca prozator satiric în manieră ilf-petroviană ar fi avut viitor,

prematur dispărut, prezent la premiera din martie '74. Un spectacol excelent, nepremiat însă la Concursul Național de la Craiova, de juriul condus de același. .. I.Toboșaru (*De mortuis nihil nisi bene*), din cauza aluziilor politice netrucate.

Prin aprilie același an, aproape de finele studiilor, Bihoi îmi încredințează un modul de lucru experimental. Îi vorbisem entuziast despre volumul *Măreția frigului* de Nichita Stănescu, apărut la Editura Junimea. Aveam în cap scenariul, toate articulațiile. Sunt regizor!.. Îmi aleg interpreții: Tibi Roncea, Silvia Pintiliuc și Florin Călinescu, pe atunci, copilul-minune al trupei, elev la Liceul „C.D. Loga”. Pe cât de inteligent, pe atât de îndrăzneț (tupeist, am zice astăzi). Un amic, genialul Ilie Stepan (care compusese o melodie pe „Glossa” eminesciană la doar 14 ani, iar mai apoi „Timișoara”,

mult fredonată după 1989), mentorul trupei Pro Musica, asigură liniile melodice. În trupă, constanțeanul Adrian Daminescu, elev la Liceul de Muzică „Gh. Dima”. Succes de public. Diogene Bihoi, încântat, îmi avansează, în urma discuțiilor cu prodecanul I. Muțiu, care se informează la Minister, transferul la secția de regie-teatru, la București, direct în anul II. Însă eu sunt

aproape gata cu lucrarea de licență. În câteva luni mă voi numi „tov. profesor”. Și voi lua calea cine știe cărui cătun uitat de lume. Dau cu piciorul șansei unice în viață. Pierd trenul. Trenul meu... Mă opresc aici, căci e prea mult amar.

Această pagină ar trebui să fie goală. Un șes prin mijlocul căruia trece râul udat de lacrimile regretelor. De aici a început nebunia: ani de zile am plătit tribut trădării, încercând, sisific, să refac traiectul părăsit (ca animator, regizor, interpret ori scenarist, cu trupe de studenți, elevi, intelectuali). Până la marea îmbulzeală din '89, când înțeleg brusc că nu mai am obiectul muncii. Că scena nu mai e tribună de luptă împotriva monstrului gata să sugrume Ideea de libertate. Fiindcă țara a devenit câmpul de luptă între ve-

chile pușlamale ideologice, transformate peste noapte în... corifei ai democrației „originale”. Înțeleg deci, brusc, că pentru a ajunge la izvor, înotam împotriva curenților; numai gunoaiile sunt purtate de curenți. Obosisem la nici 40 de ani... Devenisem surmenat încă din ianuarie '90 când politrukul Ilici, urcat pe tancuri, întărâta mulțimile în Piața Revoluției, împotriva lui Corneliu Coposu, unul din simbolurile nealterate ale rezistenței românismului, care acum ținea cu tot dinadinsul... să ne vândă țara.

Timișoara, mon amour: „Trecut-au anii ca nouri lungi pe șesuri”. Dar ... de ce povestim? De ce ne povestim? Într-un anumit sens, poveștile nu țin de lumea noastră. Pentru a crea o poveste adevărată, ar trebui, poate, să faci un act teribil,

să unești cele două lumi, înfăptuind, astfel, un soi de ... botez magic.

Fragment din volumul *Teatru ... și nu numai* de Valentin Sgarcea, apărut în 2018.

In memoriam Valentin Sgarcea: profesorul multor generații de elevi din Constanța, membru fondator Thespis, s-a stins pe 6 mai 2019 la exact un an după lansarea volumului din care extragem fragmentul de mai sus. Pe pagina de gardă a cărții pe care mi-a dăruit-o la lansare, dl. Sgarcea a scris că această carte este pentru domnia-sa „povestea unei iubiri de o viață”. (C.M.)

DE Temeswar, mon amour

Ein Fragment von dem Band *Theater ... und mehr* von Valentin Sgarcea, erschienen 2018, über die Liebe für das Theater und für seine Kraft. Valentin Sgarcea, war Gründungsmitglied von Thespis Theater und ist am 6. Mai 2019 gestorben.

EN Timișoara, mon amour

An excerpt from the volume *Theater ... and more* by Valentin Sgarcea, published in 2018, about the love for theater and its power. Valentin Sgarcea was a founding member of the Thespis Theater; he passed away on the 6th of May 2019.

HU Szerelmem, Temesvár

A Diogene Bihoi szervezte temesvári egyetemi színjátszás műfajt teremtett: kimondta a hivatásos színházakban kimondhatatlant, ami gyakorta a Phoenix zenekar hangszerelésében csendült fel a Szabadságot fojtogató szörnyeteg elleni harc csataterén. A legendás Thespis-csoport a temesvári forradalmi szellemiség egyik alapkövének számított.

Részlet a 2019 májusában elhunyt tanár és Thespis-alapítótag Valentin Sgarcea: *Színház... és nem csak című visszaemlékező kötetéből*

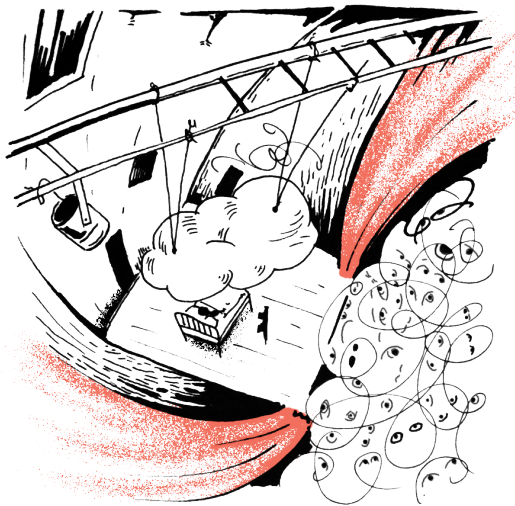
1993

Teatru într-un oraș asediat

Sarajevo, 1993: celebra scriitoare americană Susan Sontag repetă împreună cu actorii locali *Așteptându-l pe Godot* de S. Beckett, în condiții de asediu al orașului. Spectacolul se joacă în unele seri la lumina lumânării, în lipsa curentului, dar le dă actorilor senzația de normalitate, fie și pentru scurtă vreme.

„Neatenția și frica îi făceau să-și uite replicile, iar frica lor nu era una abstractă. Gradul de pericol varia, dar nu putea fi nici un moment uitat. Într-o zi Sarajevo a fost lovit de aproape 4000 de proiectile; într-o altă zi, 30 iulie, doar unul a căzut, dar a fost de ajuns ca să-l ucidă pe Vlatko Sparavalo, un binecunoscut actor shakespearian. (...)”

Actorii erau plini de importanța muncii lor. (...) Velibor Topic, care îl juca pe Estragon, ne dă o idee despre ce însemna actoria în contextul asediului: „Nu puteai să prostesti publicul. Nu știai dacă vei mai fi viu în ur

mătoarele cinci minute sau zece minute, sau în ziua următoare. Deci nu puteai să-i prostesti. Chiar trebuia să le oferi cât se poate de onest tot ce puteai tu ca actor, pentru simplul fapt că nu erai deloc sigur că mai poți juca și în ziua următoare. Am jucat în fața unor oameni răniți, am jucat pentru copii orbi la al doilea etaj al unui spital unde la parter se tăiau picioarele celor răniți grav, iar unii oameni mureau în chinuri în timp ce noi jucam.” (...)

Ecourile au fost extraordinare. Simbolismul era foarte important și primit ca atare, Senada Kreso își amintește că spectacolul era descifrat drept „povestea vieții noastre”. Cei care l-au văzut nu l-au uitat niciodată, spune Ademir Kenovic, producător care în mod miraculos a continuat să facă filme pe parcursul războiului, inclusiv making of-ul spectacolului.

„Dădea speranță, iar când ceva e puternic în război e de o sută de ori mai puternic. Când ceva e bun, e de o sută de ori mai bun. Importanța psihologică a fost uriașă! Susan Sontag spunea lumii ce se întâmpla aici! E mult mai important decât îți poți imagina.”

(fragment din *Sontag, her life and work* de Benjamin Moser, Harper Collins Publishers, New York, 2019, traducere din limba engleză de C.Modreanu)

DE Theate in einer belagerten Stadt

Sarajevo, 1993: die berühmte amerikanische Schriftstellerin Susan Sontag und die lokalen SchauspielerInnen führten während Stadtbelagerung eine Probe von *Warten auf Godot* von Samuel Beckett. Die Theateraufführung wurden an manchen Abenden nur bei Kerzenlicht gespielt, aber gab den SchauspielerInnen ein Gefühl der Normalität.

EN Theater in a besieged city

Sarajevo, 1993: the famous American writer Susan Sontag and the local actors rehearsed and played *Waiting for Godot* by Samuel Beckett, during the siege. The theater shows were played by candlelight some evenings, for lack of electricity, but they gave a sense of normalcy to the actors and audiences alike.

HU Színház az ostrom alatt

1993-ban Szarajevóban az ismert amerikai író, Susan Sontag a helyi színészekkel Beckett *Godot-ra várva* c. darabját próbálja – mindeközben a város ostrom alatt áll. Egyes estéken – áram híján – gyertyafényben játsszák az előadást, ami – ha rövid időre is –, de a normalitás érzetét kelti a színészekben.

Részlet Benjamin Moser: *Sontag, her life and work* című könyvéből (Harper Collins Publishers, New York, 2019, angolból fordította: Cristina Modreanu)

1980

No resistance

„Foarte liberi în maniera artistică, optzeciștii au învățat instinctiv să se îndrepte în scris către o tematică la adăpost de punctele fierbinți la care cenzura era intolerantă. Între optzeciști disidența politică a fost foarte rară, ca și atacurile directe, în scris, la adresa sistemului. Lucrul cel mai important pentru ei a fost să impună prin scrisul lor, o zonă de normalitate și libertate interioară, fapt care-i înscrie în curentul general de „rezistență prin cultură” promovat de mentorii lor și, pe de altă parte, să cartografieze istoria recentă la nivelul ei microstructural. Prețul, foarte greu, a fost depolitizarea.”

(Mircea Cărtărescu – *Postmodernismul românesc*)

DE Kein Widerstand

Ein Fragment aus dem Buch *Die rumänische Postmoderne* von Mircea Cărtărescu, über die Literatur der achtziger Jahre. Die SchriftstellerInnen wollten Normalität und innere Freiheit durch ihre Werke erreichen, indem sie sich nicht solchen Themen näherten, die sicherlich die Zensur nicht bestehen konnten.

EN No resistance

An excerpt from the book *The Romanian Postmodernism* by Mircea Cărtărescu about literature in the 80s where the author states that the Romanian writers who debuted in the 80s wanted to achieve a sense of normality and inner freedom through their writing, by not approaching potentially hot topics that would not pass censorship.

HU No resistance

A „nyolcvanasok” legfontosabb célkitűzése az volt, hogy írásaikkal egyfajta normális övezetet teremtsenek, teret adjanak a belső szabadságnak, illetve, hogy a maguk mikrostrukturális szintjén feltérképezzék a közelmúlt történetét. Eképpen kapcsolódtak be a „kulturális ellenállás” általános mozgalmába.

Mircea Cărtărescu: A román posztmodern

2013

Radu Beligan - *Între acte*

Curând vom pleca în turneu la Timișoara. Iau un ghid și mă amuz să-i parcurg filele. Sunt multe însemnări interesante. Dar una – esențială – e amintită în fugă: Timișoara este unicul oraș din lume în care există trei teatre în trei limbi diferite (română, maghiară, germană).

DE Radu Beligan - Zwischen den Akten

Bald fahren wir auf Tournee nach Temeswar. Ich habe Spaß beim Durchblättern eines Reiseführers. Es gibt viele interessante Aufzeichnungen. Aber eine - die wesentlich ist - wird nur beiläufig erwähnt: Temeswar ist die einzige Stadt der Welt mit drei Theater in drei verschiedenen Sprachen.

EN Radu Beligan - *Between the Acts*

We will leave soon for a tour towards Timișoara. I'm having fun going through a bookguide about the city. There are many interesting notes. But one of them - which is essential - is only casually mentioned: Timișoara is the only city with three theaters playing in three different languages (Romanian, Hungarian, German).

HU Radu Beligan: Felvonások között

Nemsokára turnézni megyünk Temesvárra. Vettem egy útikönyvet, és csak úgy fellapoztam. Sok érdekességet találtam benne. Egy valamit – igen fontos dolgot! – azonban csak futva említ: Temesvár az egyetlen olyan város a világon, ahol három különböző nyelvű (román, magyar, német) színház működik.

AND THESE CHILDREN THAT YOU SPIT ON
AS THEY TRY TO CHANGE THEIR WORLDS
ARE IMMUNE TO YOUR CONSULTATIONS
THEY'RE QUITE AWARE OF WHAT THEY'RE GOIN' THROUGH
CH-CH-CH-CH-CHANGES
TURN AND FACE THE STRANGE
CH-CH-CHANGES
DON'T TELL THEM TO GROW UP AND OUT OF IT
CH-CH-CH-CH-CHANGES
TURN AND FACE THE STRANGE

David Bowie / Changes

A GYEREKEK, AKIKET LEKÖPSZ,
MIKOR VÁLTOZTATNI PRÓBÁLNAK A VILÁGUKON,
IMMUNISAK A TANÁCSAIDRA,
PONTOSAN CSAK ŐK TUDJÁK, MIN MENNEK KERESZTÜL
VÁLTOZÁSOK
FORDULJ MEG, ÉS FOGADD EL AZ IDEGENT
VÁLTOZÁSOK
NE MONDD NEKIK, HOGY NŐJJENEK FEL, ÉS LÉPJENEK TÚL RAJTA
VÁLTOZÁSOK
FORDULJ MEG, ÉS FOGADD EL AZ IDEGENT

David Bowie / Változások

ȘI COPIII ACEȘTIA PE CARE ÎI SCUIPI
CÂND EI ÎNCEARCĂ SĂ-ȘI SCHIMBE LUMILE
SUNT IMUNI LA SFATURILE TALE
EI CHIAR ȘTIU BINE PRIN CE TREC
SCHIMBĂRI
ÎNTOARCE-TE ȘI ACCEPTĂ CE E SURPRINZĂTOR
SCHIMBĂRI
NU LE SPUNE SĂ CREASCĂ ȘI SĂ TREACĂ PESTE
SCHIMBĂRI
ÎNTOARCE-TE ȘI ACCEPTĂ CE E SURPRINZĂTOR

David Bowie / Schimbări

DE Changes von David Bowie

Das letzte Lied, das David Bowie auf der Bühne sang, handelt sich um die Veränderungen in der Welt und vielleicht in seiner Karriere und seinem Privatleben.

EN Changes by David Bowie

The last song played on stage by David Bowie is about the changing world and perhaps changes in his career and personal life as well.

2020

Teatrul și masca obligatorie

de Ovidiu Mihăiță

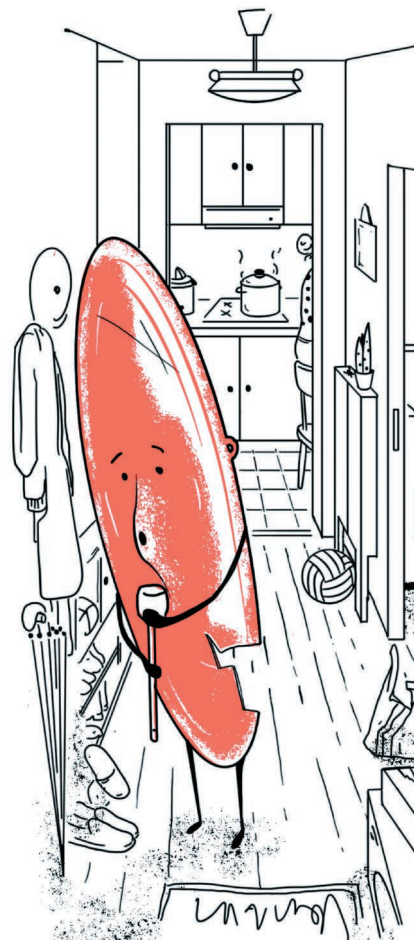
Cînd porțile teatrelor erau ferecate în timp de molimă sau năpastă, ritualul impunea ca robii Thaliei să lase în scenă o lumină aprinsă, să ardă flama, să nu se împiedice stafia din teatru, să nu orbecăie, la drept vorbind ar fi arătat caraghios în caz că o vedea cineva. Înainte de Edison în scenă rămânea o luminare, în mod cu totul hilar rolul păzirii ei revenind pompierului, cel care era însărcinat cu stingerea focului acum trebuia să îl întrețină. Paznicul-pompier locuia mai mult în teatru, practic pompierul își lua de lucru acasă, ca acum.

Teatrul, el, nemuritorul, a intrat în moarte clinică. Nu își mai bate gongurile, ci își trage clopotele. Dramele & tragediile s-au mutat de pe scenă acasă, în spitale, pe străzi, pe vastele lanuri de sparanghel, oriunde în toate colțurile lumii & totodată în colțurile minților... Teatrul s-a izolat nu în clădirea sa, ci a găsit evadarea pe ecran. Cu alte cuvinte, a părăsit domiciliul.

Carele lui Thespis & întreg aparatul teatral au mai fost trase pe dreapta cu câteva ocazii pe piciorul nostru de plai. Nu au avut nenorocul de a se întâlni cu

ciuma, dar au prins cele două gălcevi mondiale, cînd actorii bucureșteni refugiați în Naționalul de la Iași locuiau în cabine cu pereți improvizați din pături, meniți să asigure o minimă intimitate, au prins o perioadă neagră a post-decembrismului cînd nu erau utile nimă-nui & le-a luat prin surprindere moda impusă a noilor măști de acum. Măști care nu exprimă nici rîsul, nici plînsul. Măști care anulează chipul & transmit doar spaimă. Măști care te apără de moarte. Teatrul nu are așa ceva la magazia de recuzită.

Am locuit în teatre, știu cum arată un teatru părăsit, chiar acum locuiesc într-unul. Are un *soundtrack* al lui specific, podele care scârțâie fără motiv, uși care se deschid, se închid, concănituri de ciori din podul scenei, turturele, tot felul de orătănii care bîntuie nestingherite, cîte o muscă rătăcită.. Încăcăturile emoționale ale unei scene goale sunt mari, asta dacă acolo s-au consumat drame & tragedii consistente. Vibrațiile lor, se spune, se pot simți, iradiază prin toți porii clădirii, condiția este însă să fi curs mult bulion pe scenă, să se fi frînt multe suflete & să se fi ars multe patimi, pentru ca aceasta să aibă mirosul specific de teatru, parte din șarmul său, parfumul care ne face să-i dorim vederea.

Teatrul este acum condamnat să se mute din casa lui, pribeag prin casele celor care au amabilitatea să îl găzduiască pentru o seară. Teatrul nu mai este o gazdă, nu mai este el cel care își primește oaspeții în casa sa, el este cel primit ca musafir de către gazdele sale, spectatorii lui fideli & câteva victime colaterale curioase. Dar cu ce cadou vine el la această întâlnire? Cu siguranță nu se poate prezenta așa cum îl știam înainte, cu un spectacol frumos împachetat, el vine acum spășit, speriat, neputincios & hăituit, cu niște amintiri ale trecutului său, își scoate din arhive zestrea & într-o încercare de a nu fi părăsit & dat uitării își joacă ultima carte, pare că nu mai are nimic de pierdut. Când actorii nu sunt acasă, spectacolele se joacă pe ecrane.

Meciurile de fotbal se pot urmări *live*, în tribună, pe stadion sau comod de acasă din fotoliu. Cei de pe stadion au stat la cozi, au bilete iar acum aruncă petarde, ghirlande, urlă, cântă, poate se vor bate, au șansa să facă parte din celebrele valuri & coregrafii, iar când balonul intră în poartă, atunci să te ții! Momentele de adevărată grație a spectatorilor de fotbal sunt atunci când balonul ajunge rătăcit în vreo tribună. Toate brațele se întind către el, iar norocosului nu i-l va mai cere nimeni înapoi, e trofeul lui nesperat. În teatru, spre deosebire de muzică,

vedetele nu se aruncă de pe scenă, dar sunt dese ocaziile în care diverse obiecte părăsesc scena pentru a ajunge în sală, fie că e vorba de pîine (vezi *Bread & Puppet*), fie că e un strop de sînge fals ori o broboană de transpirație. A trece dintr-o lume în alta, a transgresa, e un moment, unic, sublim, imposibil acum.

Din păcate, teatrul nu va da naștere niciodată unui asemenea cocktail impresionant de emoții & sentimente precum o face sportul. Atunci cînd Hamlet îl înjunghie pe Polonius, sala nu sare ca arsă de fericire, nu aplaudă, ci dimpotrivă se uită suspicioasă la săbiuța cu care s-a înfăptuit actul. Cînd intră Claudius pe teren, spectatorii nu huiduie & nu aruncă cu sticle goale, iar la prima apariție a Ofeliei nici nu mai spun... Spectatorii teatrului sunt cumiți, au fost îmblînziți de impunătoarele interioare ale teatrelor care i-au smerit în fața artei sacre. Teatrul se consumă în colec-

tiv & are un set de reguli rigid. Acum însă rolurile s-au schimbat. Astăzi, cînd spectacolele se pot vedea doar pe ecrane, teatrul este la mila spectatorului, care stă acasă tolănit pe canapea cu o sticlă în mână, *dress code pijamale & papuci de casă*, poate o țigară.. cît despre întîrziere nu poate fi vorba, poate tuși în voie, comenta, vorbi cu voce tare & mai presus de orice poate părăsi sala fără jenă & fără a deranja un rînd întreg. Asta înseamnă azi teatru de apartament. S-au inversat rolurile subit, spectacolele

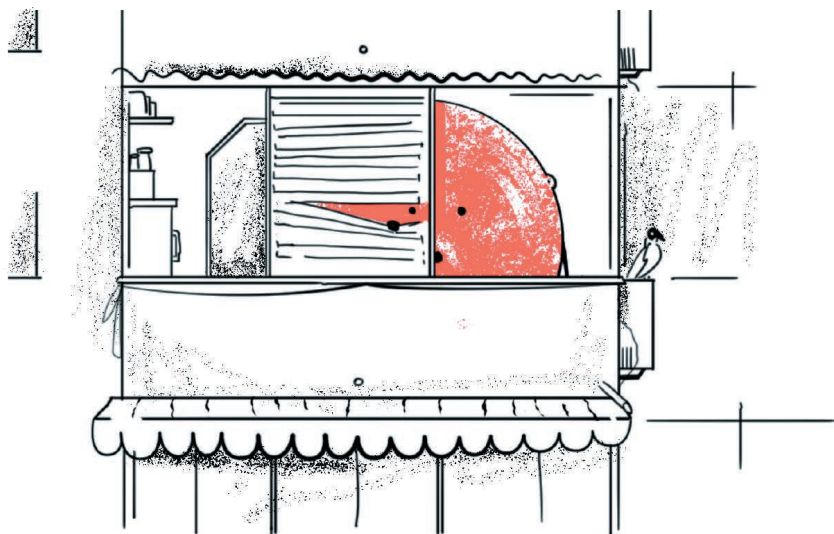

nu mai încep cu ritoasele anunțuri care invită spectatorii să își închidă telefoanele mobile, acum spectatorii fac ce vor. Ce privilegiu pe capul lor! Niciodată teatrul nu i-a tratat atât de regește. Doar că acești spectatori știu că teatrul e strâmtorat rău acum, teatrul nu face aceste concesii de bună voie. Teatrul e dispus să renunțe la toate obiceiurile sale & mai presus de orice este dispus să renunțe la însăși esența sa, întâlnirea față în față cu publicul.

Atunci când au năpusit cinematografele cu contraoferta lor de divertisment, furându-i spectatorii, a șaptea artă a fost, fără să își dorească, dușmanul teatrului. Publicul dădea năvală să vadă magia umbrelor mișcătoare pe pânză. Piscator le-a urcat pe scena teatrului, iar cele două arte și-au dat mâna pe vecie, fiecare păstrându-și totuși prerogativele. Niciuna nu putea face ce făcea cealaltă. La film nu puteai vedea oameni în carne & oase, orice dialog cu spectatorii era exclus, iar la teatru nu puteai vedea minunile cinemaului. Acum, tehnica cinematografică a dat mâna cu tehnologiile digitale & împreună înghit hapsine pentru prima oară în istorie, în cadrul unui banchet fastuos, ultima rațiune a teatrului de a exista.

Cinemaul filmează iar internetul difuzează, un parteneriat imbatabil. Doi mari retaileri au acaparat un magazin de la colțul blocului, nu l-au cumpărat încă, doar își expun marfa. Se pot găsi filmări de arhivă ale unor spectacole inaccesibile până acum, spectacole care astăzi nu se mai joacă, filmări de control, filmări de portofoliu, filmări live, tot ce s-a găsit prin sertare sau prin arhive este acum disponibil, new old stock, uneori gratuit, promoție, altelei contra cost, depinde de statut, nevoi & conduită.

Nu e ușor să fimezi un spectacol. Parcă în ciuda filmului, teatrul se lasă greu filmat. Ochiul unui spectator obișnuit poate distinge pînă la 7 acțiuni simultane pe cînd un ochi antrenat poate ajunge pînă la 20. Cîte camere să poată „vedea” tot ce se întîmplă pe o scenă? Un plan general luat din fundul sălii & un prim plan pe actorul principal nu sunt satisfăcătoare. Unele înregistrări fac deservicii mari operelor inițiale. Un autoizolat neinițiat într-ale teatrului

descoperă după o lună de seriale & filme posibilitatea de a se uita & la un spectacol de teatru online, curiozitatea îl aruncă în păcat & bietul fost viitor spectator de teatru vizionează o măturie lipsită de viață a unei opere cândva vie. Va mai reveni el vreodată la teatru?

Teatrului îi este dat să trăiască cea mai mare tragedie a sa. Nu are problemele de care se plîngea zi de zi, nu este pus la zid de vreun dictator, nu este cenzurat... este doar blocat de o molimă venită de departe, de pe largă scenă a lumii, lume pe care încearcă să o vindece, să o repună în matcă, lume care astăzi îl compătimește pentru neputința sa & care cu siguranță îl va privi cu alți ochi după ce ne (sperăm) vom fi vindecat.

Teatrul poartă astăzi o singură mască, cu siguranță nu cea care râde.

DE Das Theater und die obligatorische Maske

Die Rolle des Theaters hat sich in Zeiten der Pandemie verändert. Das Theater ist nicht mehr der Gastgeber sondern der Gast in dem Haus, wo jemand ihm den Eintritt erlaubt. Die Zuschauer haben absolute Freiheit. Das Theater wie wir es kannten ist stehen geblieben.

EN The Theater and the mandatory facemask

The role of the theater has changed lately, as with most things in times of pandemic. The theater is no longer the host, but the guest in those private houses where its entrance is permitted. The audience has complete freedom, including the one to just skip seeing theater online. The theater as we used to know is now blocked.

1977

"Vreau să fiu regizorul propriei mele vieți!" Artistul față în față cu Securitatea . Cazul Emil Reus

de Cristina Modreanu

În dosarele de urmărire informativă deschise pe numele actorului și regizorului timișorean Emil Reus , „brațul invizibil” al poliției secrete devine cât se poate de concret, prin rapoartele surselor Securității care funcționau în interiorul Teatrului Național din Timișoara (sursele Matei și Fabian intervin cel mai des), prin transcrierile convorbirilor telefonice din apartamentul în care artistul locuia împreună cu familia și prin relatările agenților Securității care efectuau urmărirea „obiectivului”. Tehnicile operative folosite în cazul lui Reus (nume de cod Radu, poreclă cunoscută ROCO) au fost filajul, înregistrarea convorbirilor telefonice pe bandă de magnetofon, rapoartele surselor menționate, precum și ale altora, interogări ale colegilor din teatru, dar și ale vecinilor.

Din cele trei volume ale dosarului lui Emil Reus pe care le-am găsit la CNSAS reiese că „obiectivul” era în atenția Securității în principal din cauza ideilor subversive pe care le introducea cu bună știință în spectacolele montate la Naționalul timișorean unde era angajat. Deși dosarul fusese inițial deschis din cauza relației de prietenie a lui Reus cu poetul și criticul literar Ovidiu Cotruș, victimă a unui proces politic în urma căruia fusese în detenție timp de 14 ani, urmărit și el după eliberarea din închisoare în 1964, rapoartele se referă în majoritatea cazurilor la spectacolele lui Reus, care nu corespundeau politiciii partidului. (...)

Grija cea mai mare a angajaților securității era să împiedice introducerea în spectacole a unor „idei tendențioase” și să prevină „deformarea mesajului piesei”, așa cum se arată în mai multe note informative, în al căror final sunt trecute sarcinile date surselor cu care lucrau.(...)

Nu știu cât de conștient a fost Emil Reus de riscurile pe care și le asuma când a făcut primele spectacole identificate drept subversive de către organele de Securitate, dar reiese clar din dosarele pe numele său că nu a încetat să spună ce gândește în spectacolele lui nici după ce a devenit limpede pentru el că se află în atenția poliției politice. De altfel, reprezentanții Securității au ieșit la un moment dat din umbra în care acționau în mod obișnuit pentru a-l urmări și au organizat o discuție oficială, chiar în sediul teatrului, cu Emil Reus, în speranța că vor reuși să-l sperie destul de mult cât să-l îndepărteze din anturajul lui Ovidiu Cotruș și să-l determine să nu mai facă spectacole problematice. Într-o notă din 1977 sunt enumerate

capetele de acuzare care îi vor fi expuse lui Reus cu prilejul acestei întâlniri, întocmite pe baza unor „acte pregătitoare”, rapoarte ale securiștilor din teatru și ale autorităților locale (este citată aici și o discuție cu Coriolan Babeți, care la ora aceea conducea Direcția Județeană de Cultură Timiș și care a declarat, incriminator la adresa lui Reus: „Pentru el un spectacol de teatru este bun în măsura în care este protestatar față de ideologia oficială”).

În raportul redactat de lucrătorii Securității după întâlnirea care a avut loc în data de 12.02.1977 este descrisă reacția lui Emil Reus la respectiva întâlnire organizată ca un adevărat proces și este citat uimitorul lui răspuns: „Vreau să fiu regizorul vieții mele și nu alții să-mi regizeze viața. Nu am nici o activitate împotriva statului. Dacă sunt învinuit de așa ceva, cer probe și demonstrații.” Artistul le mai spune securiștilor că este ultima dată când se va mai întâlni cu ei, că prietenul lui, Ovidiu Cotruș, nu e vinovat de nimic, că nu au dreptul să-l rețină și nici să-i afecteze munca.

În transcrierile convorbirilor lui telefonice apare în aceeași zi, 12.02.1977, o scurtă conversație mai mult sau mai puțin cifrată cu scenografa Doina Almășan Popa, colaboratoare constantă a regizorului, din care reiese clar cât de apăsător și amenințat se simțea regizorul în acele zile: „Atâta pot să spun că sunt atacat urât și pe nedrept, dar atacat, nu cum crezi tu, ci atacat groaznic. Înțelege tu că ești destul de scenografa ca să înțelegi ce-ți spun.”

Lupta inegală dintre un aparat represiv bine pus la punct, beneficiind de resurse umane și tehnice de natură să submineze existența personală și profesională a oricui, și un artist singur, „înarmat” numai cu inteligența, cărțile și prietenii lui este emblematică pentru viața oamenilor de cultură în perioada comunistă. Emil Reus nu este un caz singular, dar nici unul des întâlnit, fiindcă un număr foarte mare de artiști cedau mult mai repede în fața presiunii enorme ce venea din partea aparatului represiv.

Și cine i-ar putea judeca pentru asta?

DE "Ich will der Regisseur meines eigenes Lebens sein!"

Der Künstler vor der Staatssicherheit. Der Fall Emil Reus

Die staatsfeindlichen Ideen von Emil Reus' Aufführungen, die auf der Bühne des Nationaltheaters in Temeswar gespielt wurden, erregten die Aufmerksamkeit der Staatssicherheit. Er wurde von der Staatssicherheit verfolgt und seine telefonische Gespräche wurden aufgezeichnet.

EN "I want to be the director of my own life!"

The artist facing State Security. The Emil Reus case. The subversive ideas of Emil Reus' theater shows, which were played in Timisoara on the National Theater's stage, came into the attention of the Securitate. Emil Reus was surveilled by the secret police and his phone calls were recorded.

HU "A saját életem rendezője akarok lenni!"

Egy művész szemtől szemben a Securitateval. Az Emil Reus-ügy

Emil Reus, a temesvári Nemzeti alkalmazott rendezője az előadásaiiba tudatosan beépített „felbujtó” gondolatokkal háromkötetes megfigyelési dossziét érdemelt ki a Securitatenál. Nem tudni, korai szókimondó előadásainak rendezésekor mennyire volt tudatában az ezzel járó kockázatnak, mindenesetre a későbbi „problematikus” előadásaiiban is ugyanúgy meg merete fogalmazni, amit gondolt, azután is, hogy nyilvánvalóvá vált, a politikai rendőrség mekkora érdeklődéssel viseltetik iránta. Ritka eset, aki nem tört meg az elnyomó apparátus előtt.

2020

Dă-ne, Doamne, tărie!
(avem de plătit chirie)

de Ovidiu Mihăiță

Frica de Dumnezeu este similară cu tracul de scenă. Analizat, acesta apare atunci când actorului îi este teamă să pășească în scenă, să intre în spectacol, să se arate. Deseori o pățește din cauza unei emoții auto-generate & induse, actul expunerii în public nu este la îndemâna oricui, fie el & actor.

Puterea cuvântului, scris sau vorbit, înfrânge deseori rațiunea. Să nu uităm că întreaga lume „stă” pe niște cărți. În numele religiei s-a murit, se moare & se va mai muri mult & bine. La teatru însă morțile sunt false, temporare, de cele mai multe ori chiar ridicole. Pe scenă morții respiră gîfîind după vreo luptă cu spadele. Nonșalanți, actorii se ridică după ce va fi căzut cortina, își scot săbiile de la subsoori, trimit bezele publicului, zâmbesc & fug la birt. Exact ca mulți preoți de „pe sate”. Apropo, ce personaj al cărților sfinte are capacitatea de a învia?

Cînd în anii '50 aparatul de stat înființa celebrul, „Minister al Culturii & Cultelor”, ilustrul om de teatru Ion Sava spunea în „Teatralizarea teatrului” că e imposibil să pui laolaltă îngerii & dracii. Nu ar strica acum un minster al ocultului sau de ce nu, al subculturii. Oare cine ar fi miniștrii? Tot așa, unul pe an?

România nu are o religie oficială de stat, dar este pe locul 7 în lume la gradul de religiozitate, 89% din populație declarându-se religioasă. La polul aproape opus, 67% dintre români declară că nu au aplaudat niciodată la finalul vreunui spectacol teatral. Dramatic, nu?

România are peste 18.000 de lăcașuri de cult, cifră ce nu poate fi egalată de toate teatrele, spitalele și școlile puse laolaltă. Educația & cultura sunt momentan pe butuci, sănătatea își pune masca & se chinuie să ne însănoșească, iar religia își vede de întortocheatele-i căi.

Cele peste 20 de teatre independente din România își desfășoară activitățile în spații închiriate, rup bilete, unele scriu proiecte & chiar reușesc să atragă anumite finanțări, însă ele nu există pe statele de plată ale statului român, își duc zilele de la o stagiune la alta, iar acum sunt în incapacitate de a-și acoperi cheltuielile de chirie & mentenanță a spațiilor.

Statul român acordă o finanțare anuală de 1 milion de euro schitului „Prodromu” de la muntele Athos. Nu îndrăznesc să îmi imaginez ce ar putea face teatrul independent românesc cu acești galbeni. Săraci fiind, nu ar ști probabil ce. Cu siguranță nu și-ar organiza turnee în amfiteatrele de la Epidaur. Fatalismul mă îndeamnă să spun că ar face „bisericuțe”.

Forței teatrului i-ar sta bine expusă frontal & brut în fața instituției, după caz în plină stradă sau în piața centrului orașului. Demnitatea & marea teatrului înghesuită în curtea din spate, pe la magazia de decoruri sau la intrarea actorilor nu dă bine, la fel cum nu-i face cinste nici să fie diseminată live prin eterul streamingului. Teatrul este acum în canal. De youtube. Actorii recitând poezii pe Facebook (oh, cât de frumos se văd irișii unora cum “bat” spre textul pus lângă telefonul cu care filmează) îmi amintesc de slujbele de mântuire & de spovedaniile online. 1 euro păcatul. Dacă pentru credincios există mântuirea, pentru spectator sperăm să mai fie posibil catharsisul. Fără să vrem rostim atât în gând cât & în titluri de tabloide versete din Sf. Shakespeare. Cortinele sutanelor acoperă spusele păcătoșilor, cortinele teatrelor, atât cele de catifea cât & cele de fier, țin ferecate patimile tuturor. Podurile scenelor înmagazinează sori, nori, palate & dealfel orice colț de lumi imaginabile pe când podurile bisericilor invită la “mirarea” spre ceruri în fața divinității. Zeii stau co-coțați, pictați pe tavan. Actorii cu măști își fac chipuri de lut. Sus pe paratrăznete croncăne ciorile. Nu înseamnă nimic, dar închide frumos imaginea.

Chiar dacă, așa cum știm „la teatru totul e posibil”, acum nu e. După incendiul devastator din 2015 au fost restricționate pe scene flăcările, deși în continuare prin armoane & nu numai, vîlvătaile lumânărilor galbene palpită nestingherite. Împărtașania, sacră fiind, nu împrăștie COVID, pe când teatrul, eminemamente profan... doamne ferește.

Teatrele își au & ele enoriașii lor. Puțini, asemeni unei secte, unii oameni chiar merg la teatru. Unii dintre ei nu au mai fost la biserică de când ceilalți nu au mai fost la teatru. Teatrul este o religie minoritară din cauza căreia nu a murit mai nimeni. Acești oameni, deveniți spectatori, idolatrizează după caz, regizori, actori, dramaturgi, scenografi sau felurite personaje & eroi, divele rămînînd în continuare divine. Acum, ascunși în case se întreabă retoric dacă în câteva luni vor mai fi sau nu. Hamletizînd, „A fi sau a nu fi”, acest „Tatăl nostru” al teatrului e o rugăciune pe care mulți actori o rostesc în gând pioși, gîndind la înțelesul profund al acestor „vorbe, vorbe, vorbe” sau dimpotrivă imaginîndu-se în lumina dimuîtă rostînd „...restul e tăcere”.

Acum, în zgomotul & tumultul fricilor de dinaintea marii tăceri ce bagă spaima în noi toți să nu uităm & să punem în balanță faptul că atât teatrul cât & biserica se ocupă cu ficțiunii deși la bază își extrag seva din realități mai mult sau mai puțin imediate. Să nu uităm că la început a fost cuvîntul, iar restul sunt replici. Să nu uităm că tiradele interminabile pline de povețe pot fi ușor asemuite cu versetele, actele cu evangheliile, actorii cu preoții, altarul cu scena, obiceiul de a difuza slujbe prin boxe spre exterior este contemporan cu introducerea microfoanelor & a lavalierelor pe scenă, apa

transformată în vin este similară „șoricioaicei” ce o toarnă pe gât actorii pe scenă cînd textul le cere să bea alcool, biletele se colectează cu tăvița, iar celebrul „FIN” al actului V seamănă izbitor cu „AMIN”.

DE Gott, gib uns Kraft! (wir müssen die Miete bezahlen)

Ovidiu Mihăiță compară lumea teatrului cu lumea religioasă. Și atitudinea statului față de cultură și de sănătate cu atitudinea față de biserică. Teatrul poate avea aceeași putere ca o religie, dar nu poate să o atingă pe YouTube.

EN Lord, give us strength! (we have to pay the rent)

Ovidiu Mihăiță compares the theater world with the religious world. And the attitude of the state towards culture with its attitude towards the Church. Theater can have the same power as a religion, but it cannot achieve it on YouTube.

HU Adj erőt, Uram! (ki kell fizetnünk a rezsit)

Az istenhit és a színház között számos lényegi hasonlóság van: például az istenfélelem és a színpadi lámpaláz, vagy a feltámadás képessége a színpadon. Annak ellenére viszont, hogy hosszú ideig a színház és a vallás – abszurd módon – közös minisztérium hatáskörébe tartozott, a többségi felekezet még a mostani nehéz helyzetben is minden téren irreálisan több előjoggal rendelkezik a haldokló szintársulatok rovására. De ha az istenhívőnek kijár a megváltás, talán a nézőnek is újra megadatik még a katarzis.

TEATRUL CA REZISTENȚĂ

CRISTINA MODREANU curatoare și lider de proiect
OVIDIU MIHĂIȚĂ co-curator
LUCIAN POPOVICI grafică și ilustrații
ILINCA URMUZACHE coordonator promovare
ALEXANDRA PASCU traduceri
FRANCIȘKA KERESZTEZ traduceri

Anunț Dramatic

Stimați prieteni, onorat public, dragi cetățeni, colectivul operațiunii „Teatrul ca Rezistență”, care își propune să documenteze activitatea teatrală a orașului Timișoara din intervalul anilor ’60-’90 în raport cu cetățenii urbei, a început campania de colectare a materialelor de interes. Astfel încât vă rugăm arzător ca în cazul în care posedați afișe de teatru, caiete-program, bilete, invitații, pliante, reviste, fotografii, felurite materiale publicitare, bilețele, povești sau simple amintiri, a le preda de urgență cu titlu de împrumut colectivului mai sus amintit.

Vă așteptăm cu ele la sediul Muzeului Consumatorului Comunist, Strada Arhitect Laszlo Szekely 1, Timișoara. Aceste materiale odată colectate vor fi arhivate & date spre publicare (împreună cu poveștile ce le însoțesc) spre folosul obștesc, după care se vor întoarce la proprietari.

Nota bene

Nu vă prefaceți cum că nu ați poseda asemenea lucruri! Cotrobăiți, răscoliți, săpați cu atenție sporită prin sertarele cu amintiri, cutii de zestre, poduri, biciuri sau pe sub borcanele din șpaiserii!

COMORILE SUNT ACOLO!
Cu deosebită considerațiune,
Colectivul ”Teatrul ca Rezistență”

Teatrul ca oglindă a societății

„Teatrul ca Rezistență” este un proiect realizat de Asociația Timișoara 2021 – Capitală Europeană a Culturii, parte a proiectului Heritage Contact Zone, co-finanțat prin programul Europa Creativă, cu sprijinul Primăriei Municipiului Timișoara și al Consiliului Local, prin intermediul programului cultural prioritar ”Timișoara, Capitală Europeană a Culturii 2021”, parte a Programului Cultural TM2021 din anul 2019.

Timișoara este marcată de rolul ei în Revoluția din 1989. Curajul arătat în timpul acelei perioade intense care a costat multe vieți subliniază rezistența oamenilor decizi să se schimbe, în ciuda riscurilor. Orașul a generat de unul singur o energie care a generat schimbarea, redefinind România de azi.

Ce rol au jucat teatrele în inițierea acestei schimbări? Cum a fost reflectată rezistența democratică în acțiunile și repertoriile teatrelor, atâta înainte, cât și după Revoluție?

Acestea sunt întrebări importante pentru a putea lua pulsul atât al trecutului cât și al viitorului peisaj cultural.

Teatrul ca Rezistență este un proiect integrat în Stația Reflecții și o parte esențială din încercarea noastră de a face o legătură între cercetarea istorică și cultura contemporană. Europa are nevoie și ea să-și înțeleagă trecutul. Timișoara a jucat un rol uriaș în valul care a transformat acest continent pentru todeauna.

Așadar, bazându-ne pe competența partenerilor noștri, să înțelegem mai bine felul în care creatorii de teatru au participat – sau nu – la destinul orașului nostru, al țării și al Europei. Numai înțelegând trecutul putem construi viitorul.

Theater as a Mirror for Society

Theater as Resistance is a cultural programme of Timișoara 2021 European Capital of Culture, part of the two year project Heritage Contact zone co-funded by the Creative Europe programme of the European Union, with support from the City of Timișoara and The Local Council.

Timișoara is marked by our city's role in the Revolution of 1989. The courage shown during an intense period that cost many lives, underlines the resilience of people committed to change, despite the risks. The city stood alone and delivered the energy that sparked the change, re-defining Romania today.

What role did the theatres play in igniting this change? How was democratic resistance mirrored in the actions and repertoire, both before and after the Revolution? These are important questions to take the pulse of both the past and future cultural landscape.

“Theatre as Resistance” is an integrated project in the Station REFLEXIONS and an essential part in our attempt to link historical research to contemporary culture. Europe needs also to understand its past. Timișoara played a huge role in the wave that transformed the continent forever.

Partener

Colaboratori

Sprijinul acordat de Comisia Europeană pentru elaborarea acestei publicații nu constituie o aprobare a conținutului, care reflectă doar opiniile autorilor, iar Comisia nu poate fi trasă la răspundere pentru orice utilizare a informațiilor conținute în aceasta.